

MIRJAMI MYKKÄNEN

Spekulatiivinen mimesis uutena yhteytenä maailmaan

Elise Kraatila 2021: The Crisis of Representation and Speculative Mimesis: Rethinking Relations between Fiction and Reality with 21st-century Fantasy Storytelling. Tampere University dissertations 496. Tampere: Tampere University. 342 s.

Elise Kraatila tutkii väitöskirjassaan *The Crisis of Representation and Speculative Mimesis: Rethinking Relations between Fiction and Reality with 21st-century Fantasy Storytelling* (2021) tapoja, joilla nykyfantasia kuroo uudelleen yhteyksiä fiktion ja todellisuuden välille. Kunnianhimoisen väitöksen keskeinen hypoteesi on, että nykyfantasiafiktion taipumus spekulatiiviseen mimesikseen tekee siitä monin tavoin sopivan tarinankerronnan muodon representaation kriisin lievittämiseen ja postmodernin ylittämiseen. Analysoimalla Joe Abercrombien, Lev Grossmanin, Kazuo Ishiguron ja N. K. Jemisinin 2000-luvun fantasiaromaaneja Kraatila esittää, että nykyfantasia on oivallista aineistoa tutkia, kuinka nykyfiktio voi uudelleen määritellä mimesiksen.

Representaation kriisi tarkoittaa postmodernistiselle taidekäsitykselle keskeistä yleistä epäluuloa sitä kohtaan, että objektiivista todellisuutta voisi jäljentää kirjallisuudessa. Vaikka postmodernismin katsotaan olevan väistymässä tai tulleen jo ohitetuksi, Kraatilan mukaan representaation kriisi on jopa kiihtymässä. Tutkimus rinnastaa representaation kriisin niin sanotun *totuuden jälkeisen ajan* käsitteen popularisoitumiseen läntisessä kulttuurissa. Postmodernistisen käsityksen todellisuuden loputtomasta relatiivisuudesta ja narratiivien voimasta voikin nähdä kirjaimellistuvan totuuden jälkeisen ajan diskurssissa, vaikka muutoin ilmiö häilyy tutkimuksessa melko irrallisena. Kraatilan mukaan kirjallisuus kaippaa kiihtyvän ilmastokriisin kaudella jälleen yhteyden saamista elettyyn maailmaan edes jossain muodossa, vaikka auerbachilainen, todellisuuden imitaatioon perustuva mimesis tunnustetaankin menetetyksi. Kraatila esittää hypoteesin, että fantasiafiktion suosiolla ja representaation kriisillä on mahdollisesti yhteys, ja motivoi siten korpuksensa. Tutkija korostaa, että fantasian populariteetin ja postmodernin representaation epäilyn korrelaatio on hänen tutkimuksessaan kutsu ajatusleikkiin, spekulatioon (s. 20). Spekulaatio ja ajatuskokeet ovatkin tutkimuksen keskeiset lääkkeet fiktion sisäisen ja ulkoisen maailman välille revenneen kuilun ylittämiseksi.

Tutkimuksen ensimmäisessä osassa Kraatila hahmottaa, kuinka postmodernismi ja moderni fantasia ovat kehittyneet aikalaisilmiöinä 1960-luvun Tolkien-buumista lähtien. Brian McHalen teoretisointeihin nojaten tutkimus keskusteluttaa hedelmällisesti keskenään fantasiaa ja postmodernismia etenkin suhteessa maailmojen luomiseen: molemmat jakavat kiinnostuksen siihen, kuinka maailmasta luodaan versioita, ja siten kyseenalaistavat ontologiset hierarkiat todellisuuden ja fiktion välillä. Molemmat myös etualaistavat maailmojenrakennuksen luovana toimintana sekä tematisoivat tarinankerronnan ja näyttäytyvät siten avoimen

keinotekoisina. Postmodernismi keskittyy dekonstruoimaan fiktiivisten maailmojen rakennuksen keinoja ja kommentoi kyvyttömyyttään todellisuuden esittämiseen, kun taas fantasia ohittaa koko ulkoisen todellisuuden ja keskittyy maailmojen luomiseen.

Tutkimuksen toinen osa pureutuu Abercrombien, Grossmanin, Ishiguron ja Jemisinin fantasiaromaaneissa hahmottuvaan todellisuussuhteeseen. Teoksia analysoimalla väitös esittää, että fantasiakirjallisuuden traditiosta hahmottuu erityinen tapa reagoida todellisuuteen. Tätä avoimen keinotekoista mutta mielikuvitukselliseen ajatusleikkiin kutsuvaa todellisuussuhdetta Kraatila nimittää spekulatiiviseksi mimesikseksi. Tutkimalla kohdeteostensa spekulatiivista poetiikkaa väitöskirja muotoilee uutta, pragmaattista käyttöä mimesikselle. Tutkimuksessa mimesis ymmärretään laajasti fiktion ja todellisuuden väliseksi suhteeksi, johon liittyy aina sekä maailman luomisen että maailman heijastamisen aspekteja.

Tätä mimesiskäsitystä Kraatila rikastaa Paul Ricoeurin muotoilulla mimesiksestä hermeneuttisena prosessina, jossa lukijan maailmasta saama tieto vuotaa tämän tulkintaan fiktiosta ja toisin päin. Väitös käyttää Ricoeurin termien mimesis₁, mimesis₂ ja mimesis₃ sijaan kuvaavampia prefiguraation, konfiguraation ja refiguraation käsitteitä havainnollistamaan mimesiksen vaiheita, ja juuri konfiguraatio nousee keskeiseksi käsitteeksi tutkimuksessa. Yksinkertaistettuna prefiguraatio tarkoittaa lukijan tulkintaan mukanaan tuomaa ennakkotietoa ja odotuksia, konfiguraatio teoksen maailman kokoonpanoa juonineen, hahmoineen ja maailmoineen ja refiguraatio narratiivin palauttamista maailmaan, tulkinnallista lopputulosta ja ymmärrystä. Tutkimus lähtee siitä, että fantasia etualaistaa mimesiksen luovan puolen eli fiktiivisen maailman konfiguraation luodessaan julkean fiktiivisiä, pikkutarkkoja todellisuuksia. Kun maailmanrakennus etualaistetaan, fiktio asettaa näkyville ontologisen konstruktioaluonteensa ja kutsuu spekuloiimaan, ”mitä jos” todellinen maailma toimisi näin. Siten spekulatiivinen poetiikka kannustaa toteuttamaan ajatuskokeita, tutkimaan maailmaa tarinan kautta, ei toisin päin. Yksinkertaisimmillaan tutkimus tiivistää spekulatiivisen mimesiksen kokeelliselle ajattelulle perustuvaksi suhteeksi todellisuuteen.

Spekulatiiviselle mimesikselle rakentuvat fantasiaromaanit kutsuvat tulkitsemaan maailmojaan suhteessa lukijan elämään todellisuuteen, käyttämään fiktiossa rakennetun maailman malleja teorioina todellisuudesta tai sen mahdollisista versioista. Vaikka teoksia voi lukea vain todellisuudesta irrallisina, usein varsin immersiiivisinä tarinamaailmoina, voi lukija valita niin sanotun *spekulatiivisen lukustrategian*, jonka nykyfantasian spekulatiivinen poetiikka Kraatilan mukaan mahdollistaa, kutsuu ja palkitsee. Lukeakseen spekulatiivisesti lukijan tulee priorisoida maailmanmallinnusta ja reflektointia, ja tutkimuksen mukaan juuri nykyfantasian maailmojen ontologinen painotus kehottaa tulkitsemaan tarinamaailmoja itsessään temaattisesti merkitsevinä. Spekulatiivinen lukustrategia rakentuu ajatusharjoitteille: Fiktiivisten mutta koherenttien tarinamaailmojen avulla on mahdollista harjoitella globaalin perspektiivin omaksumista sekä tunnistaa todellisuuttamme muokkaavia narratiiveja. Lisäksi spekulatiiviselle lukemiselle on keskeistä ajattelun joustavuus eli lukijan kyky ottaa

fantasiamaailma vastaan sen omilla ehdoilla tietoisesti naiivisti. Kraatila on Suzanne Keenin tapaan skeptinen sen suhteen, että kirjallisuudesta saadut affektiiviset kokemukset olisi helppo siirtää todellisuuden tarkasteluun, saati ajaa lukijan toimintaan, mutta fantasian kutsuman globaalin perspektiivin omaksuminen voi olla eettisen ajattelun harjoittelua, joka ylittää yksilön perspektiivin ja relativismin. Esimerkiksi Jemisinin *Broken Earthin* ajatusleikki antropomorfisesta elävästä planeetasta ja ihmisen siihen kohdistamasta julmuudesta voi tarjota uuden, laajemman näkökulman ei-inhimilliseen luontoon myös fiktion ulkopuolella.

Tutkimus spekuloi, että nykyfantasia ilmentää osaltaan suurten kertomusten paluuta. Fantasiamaailmojen järjestäminen suurten tarinoiden varaan mahdollistaa niiden käsittelyn postmodernistisen skeptisyyden ulottumattomissa. Kyse on spekulatiivisista metanarratiiveista, joiden ei enää esitetäkään olevan perimmäisiä totuuksia muualla kuin fiktion maailmassa. Näin fiktion maailmasta itsestään tulee kommunikatiivinen väline, jolla voidaan tutkia suurta kertomusta kirjaimellistettuna tarinamaailman logiikkana ja siten analysoida turvallisessa tilassa sitä tapaa, jolla suuret kertomukset muokkaavat käsitystämme ulkopuolisesta maailmasta.

Tutkimus päättyy esittämään, että fantasian spekulatiivisen mimesiksen tietoisesti naiivi totuuden tavoittelu vapauttaa kirjallisuuden postmodernistisesta kyynisyydestä ja kytkee sen metamodernismiksiin kutsuttuun uuteen kulttuuriseen tunnerakenteeseen. Metamodernismin määrittelyn Kraatila lainaa Timotheus Vermeulenin ja Robin van den Akkerin tunnetusta artikkelista ”Notes on Metamodernism” (2010), joka muotoilee metamodernistisen tunnerakenteen heilunnaksi modernin sitoutumisen ja postmodernin ironian välillä. Metamodernismi siis kurottaa maailmaan ja totuuksiin etsinnän itsensä vuoksi, vaikkei uskoa sen tavoittamiseen enää olekaan. Fantasiamaailmojen spekulatiivisen poetiikan kutsuman ajatusleikkeihin heittäytymisen ja fiktion sisä- ja ulkopuolisen maailman jännitteisen kommunikaation Kraatila rinnastaa tähän metamodernistiseen heiluntaan.

Suuria kysymyksiä pyörittelevä tutkimus on teoreettisesti täyteen pakattu, ja Kraatila kuljettaa mukana teorioita Jean-François Lyotardin postmodernismimuotoiluista tuoreeseen kotimaiseen kertomuksen-tutkimukseen. Kraatilan tutkimuksen keskeisin anti on ennen kaikkea sen pragmaattinen ote mimesiksen uusiin käyttömahdollisuuksiin eli spekulatiivisen lukustrategian teoretisointi. Kraatila osoittaa romaanianalyseissään, kuinka fantasiafiktiota on mahdollista käyttää instrumenttina paremman maailman luomiseen. Suurten aiheiden, kuten ihmisen hybrisen ja ilmastotuhon käsittely fantasiamaailmoissa turvaa ne lyttäviltä totuusvaatimuksilta ja kyyniseltä skeptisyydeltä. Näin narratiivi selviää ehjin nahoin, ja spekulatiivisen lukustrategian omaksunut lukija voi halutessaan soveltaa sitä todellisen maailman merkityksellistämisen kriittiseen tarkasteluun. Mimesiksen uudelleenmuotoilu ja postmodernismin yli kurottaminen ovat paljon yhdelle tutkimukselle, mutta Kraatilan ilahduttavan pragmaattinen lähestymistapa kuroo monet langanpäät yhteen onnistuneeksi kokonaisuudeksi, josta päällimmäisenä mieleen jää toiveik-

kuus ja uudelleen herätetty usko kirjallisuuden voimaan. Spekulaatiivisen mimesiksen teoretisointi ja ansiokas soveltaminen todentavat käsitteen käyttökelpoisuuden analyysityökaluna, ja olisikin hienoa nähdä Kraatilan jatkavan työtään sen parissa, hahmottaen edelleen mimesistä postmodernismin jälkeen.

Kirjoittaja

*Mirjami Mykkänen, FM, väitöskirjatutkija, Helsingin yliopisto,
mirjami.mykkanen@helsinki.fi*